

Toespraak bij de opening van Roosevelt Institute for American Studies

20 april 2017 – Middelburg

Door rector magnificus, prof. mr. Carel Stolker – Universiteit Leiden

Het is mij een groot genoegen als rector magnificus van de Universiteit Leiden enkele woorden te mogen spreken in de stad Middelburg.

Middelburg en de Universiteit Leiden zijn historisch met elkaar verbonden, want het was vanuit deze stad dat Willem van Oranje op 28 december 1574 een brief schreef aan de Staten van Holland en Zeeland met onder meer de inhoud: 'Alsoe tot een vast stuensel ende onderhoudt der vryheyte ende goede wettelike regieringe des lants' moet er 'eene goede, genouchsaeme ende vermaerde schole ofte universiteyt werdde opgericht'. Wij krijgen daar in Leiden nog steeds tranen in de ogen van.

Het is de brief waarmee de geschiedenis van de Leidse universiteit begint, ook al stond eind december nog niet vast waar de nieuwe universiteit zou worden gevestigd. Hierover schreef Oranje een tweede brief aan de Staten, een van 2 januari 1575, waarin hij Leiden 'als een bequaeme plaetse daertoe' suggereerde. Diezelfde dag nog schreef de Leidse gedeputeerde bij de Staten een brief aan de Leidse burgemeesters. Ook Middelburg had immers belangstelling voor de universiteit. Leiden moest zo snel mogelijk iemand sturen met het aanbod van vrij onderkomen voor universiteit en professoren. Dat gebeurde en nog de volgende dag besloten de Staten dat onverwijld een 'schole ende universiteyt' te Leiden moest worden opgericht. Op 8 februari werd de universiteit vervolgens ingewijd.

Het waren tijden waarin sprake was van snelle besluitvorming! En u zult wellicht met iets andere ogen naar deze geschiedenis kijken.

Hoe dan ook, de Leidse universiteit moest de vrijheid dienen. Praesidium Libertatis is sedert het derde eeuwfeest van de universiteit dan ook haar devies. Een mooier motto kan een universiteit nauwelijks hebben. Maar een motto moet niet alleen mooi zijn; het is ook een opdracht. De Leidse universiteit houdt haar motto onder meer in ere door het verlenen van eredoctoraten aan wetenschappers en vrijheidsstrijders die op uitzonderlijke wijze bijdroegen aan het hooghouden van het devies. Zoals Sir Winston Churchill (1946) en Nelson Mandela (1999). Daarnaast staat de universiteit elk jaar, met tientallen bijeenkomsten en een nieuwe Cleveringa-professor, uitgebreid stil bij de moedige protestrede van rechtendecaan Rudolph Cleveringa (in 1940) tegen het ontslag van Joodse collega's.

Een van deze zogenoemde Cleveringa-hoogleraren was de bekende Canadese politicus en intellectueel, Michael Ignatieff, in 2013. Hij is nu rector van de Central European University, een Hongaarse universiteit die het praesidium Libertatis belichaamt, en die op dit moment door de huidige Hongaarse machthebbers dreigt te worden om zeep geholpen. Cleveringa, met al die andere helden van het vrije woord, is springlevend.

U begrijpt waarom ik verheugd ben dat de Universiteit Leiden met haar diep gevoelde identiteit een strategische alliantie mocht aangaan met het Roosevelt Institute for American Studies, en daarmee met de stad Middelburg en het gedachtegoed van de *Four Freedoms*. Behelzende dat voor het voortbestaan van een duurzame democratie het noodzakelijk is dat iedereen, overal ter wereld, recht heeft op vier fundamentele mensenrechten: de Vrijheid van Meningsuiting, de Vrijheid van

Godsdienst, Vrijwaring van Gebrek en Vrijwaring van angst. Het zijn vrijheden die ook de kernwaarden van de Leidse universiteit vormen.

De Universiteit Leiden is echter méér: het is ook de universiteit waar in 1966 de eerste leerstoel Amerikaanse geschiedenis in Nederland werd gevestigd. Die eerste hoogleraar Amerikaanse geschiedenis was Jan Willem Schulte Nordholt, die thuis in zijn werkkamer portretten van Lincoln en FD Roosevelt aan de muur had hangen. Roosevelt en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog waren belangrijk voor deze eerste hoogleraar Amerikanistiek in Nederland. Daarbij riep hij zijn toehoorders op 'dankbaar' te zijn 'dat we na de absolute oorlog die we moesten voeren mogen genieten van een betrekkelijke vrede.' Democratie was en is nu eenmaal schipperen – water bij de wijn doen, het compromis – en teneinde dat te onderstrepen haalde hij de Amerikaanse senator Henry Clay aan, die ter bezwering van de dreigende Burgeroorlog had betoogd: 'Alle wetgeving, alle regering, elke vorm van maatschappij is gevormd volgens het beginsel van wederzijds toegeven, beleefdheid, hoffelijkheid, vriendelijkheid, daarop is alles gebaseerd.'

Het zijn wijze woorden.

Het belang van de bestudering van de Amerikaanse geschiedenis en de geschiedenis van de trans-Atlantische betrekkingen kan heden ten dage moeilijk worden overschat. Kennis van de Amerikaanse politieke geschiedenis is essentieel om te begrijpen waarom in een sterk gepolariseerde wereld iemand als Donald Trump president kan worden. Kennis van de gedeelde waarden waarop de Atlantische gemeenschap is gebouwd is cruciaal om in een wereld waarin autoritaire leiders in opkomst zijn en het populisme ook in Europa aan kracht wint de juiste beslissingen te nemen. Het is buitengewoon belangrijk dat er in Nederland een instituut bestaat, hoe klein misschien ook, dat aan deze geschiedenissen aandacht besteedt. En ik ben verheugd dat onze universiteit hier een goede rol in kan spelen.

Dames en heren, Praesidium Libertatis, de Four Freedoms, Willem van Oranje, Franklin Roosevelt: ze zijn allemaal onderdelen van hetzelfde verhaal, een verhaal dat moet worden verteld en doorgegeven. Ook in dit laatste wil de Universiteit Leiden graag met u in Middelburg optrekken. Onze wederzijdse activiteiten kunnen elkaar versterken en bevruchten. Laten we in gesprek raken over de vraag hoe dit het beste kan gebeuren. Wij voelen ons welkom in Middelburg, u bent van harte welkom in Den Haag en Leiden.

Ik dank allen die hier aan hebben bijgedragen, in het bijzonder oud-decaan prof. Wim van den Doel, voor hun visie, doorzettingsvermogen en inspiratie. En ik wens het Roosevelt Institute for American Studies en de samenwerking met de Universiteit Leiden al het goede!
